

Sari Katajala-Peltomaa ja Raisa Maria Toivo, *Noitavaimo ja neitsytäiti. Naisten arki keskiajalta uudelle ajalle*, Atena: Jyväskylä 2009. 272 s.

Noitavaimo ja neitsytäiti -teos ilmestyi vuonna 2009 ja sen taustalla ovat kirjoittajien Sari Katajala-Peltomaan ja Raisa Maria Toivon väitöskirjaprojektit *Gender and Spheres of Interaction. Devotional Practices in Fourteenth-Century Canonisation Processes* sekä *Mother, Wife and Witch: Authority and Status in Court Record Narratives in Early Modern Finland*, jotka on julkaistu aikanaan englanniksi.¹ *Noitavaimo ja neitsytäiti* tarkastelee naisten elämää ja erityisesti arkea keskiajan ja uuden ajan alun Euroopassa ja pyrkii haastamaan populaarissa keskustelussa ja kirjoittajien mukaan osin vielä tutkimuksessakin vallitsevia käsityksiä menneiden kulttuurien sukupuolikäsityksistä.

Tekijöiden erityinen tehtävä on osoittaa, että uskonto (ts. kristinusko) ei ollut keskiajalla ja uuden ajan alussa yksiselitteisesti naisvihamielinen ja että esimerkiksi noitavainot eivät kerro naisiin kohdistuvasta alistamisesta ja rajoittamisesta. Kirjoittajat haluavat tuoda esiin naisten elämän monimuotoisuuden ja siten purkaa jähmettyneitä käsityksiä menneisyyden kulttuureista. Heidän mukaansa yksioikoiset tulkinnat leviävät edelleen naisten historian yleisesityksissä – niin suomalaisissa kuin laajemmin länsimaisissa. Omasta teoksestaan kirjoittajat toteavat, että (9) “käsillä oleva teos ei ole yleisteos, se pohjaa alkuperäiseen tutkimukseen, mutta pyrimme esittämään tulokset tarpeeksi yleisellä tasolla korjataksemme modernien

¹ Katajala-Peltomaan *Gender, Miracles and Daily Life. The Evidence of Fourteenth-Century Canonisation Processes*, Brepols: Turnhout 2009 sekä Toivon *Witchcraft and Gender in Early Modern Finland: Finland and the Wider European Experience*, Ashgate: Farnham 2008.

yleisesitysten puutteita." Tämä alkuperäislähteisiin ja omaan tutkimukseen pohjautuminen on teoksen ehdoton vahvuus, mutta siitä seuraa myös joitakin ongelmia.

Kirja jakaantuu neljään pääluukuun, joita täydentävät lyhyt johdanto sekä epiloginomainen pohdinta aiheesta "oliko naisilla reformaatiota?". Pääluvut Kuvitelmissa, Kotona, Kylällä ja Kirkossa pohtivat naisten asemaa erilaisista tiloista käsin. Kuvitelmissa keskittyy siihen, miten keskiajan ja uuden ajan alun oppineet kirjoittivat naisista ja millaisena he naiset näkivät. Kyse on siis siitä usein naisvihamieliseltä vaikuttavasta keskustelusta, joka on hallinnut pitkään tutkimusta naisten asemasta esimodernissa Euroopassa. Seuraavissa luvuissa tekijät pyrkivät osoittamaan, toteutuivatko nämä ajatukset arjessa ja käytännön elämässä. Kotona-luvussa pohditaan niin avioliittoa, vaimoutta, äitiyttä kuin tyttärenä olemista. Samalla käsitellään myös vanhemmuutta yleisemmin. Erityisen mielenkiintoinen havainto on se, että hoivaava vanhemmuus ei ollut äitien yksinoikeus, vaan myös isät hoitivat lapsiaan ja huolehtivat heidän hyvinvoinnistaan.

Kylällä-luvussa tarkastellaan naisten julkista elämää ja sitä, millaisia vaikutusmahdollisuuksia naisilla oli toimia oman kodin ulkopuolella. Katajala-Peltomaa ja Toivo tarkastelevat naisten työtä, heidän nauttimaansa arvostusta ja oikeuttaan osallistua julkiseen elämään. Esimerkiksi käräjäpöytäkirjat kuvaavat naisten osallistumista niin kaupankäyntiin kuin oikeuden istuntoihin edusmiehen välityksellä tai itsenäisesti. Luvussa pohditaan myös naisten työntekoa ja sen arvostusta suhteessa työn vaativuuteen ja taloudelliseen merkitykseen ja esitellään erilaisia näkemyksiä siitä, miten taloudelliset ja ideologiset muutokset (esimerkiksi reformaatio tai lakimuutokset) vaikuttivat naisten työn arvoon.

Kirkossa-luvussa tekijät pohtivat naisten suhdetta uskontoon ja heidän mahdollisuuksiaan toimia kristittyinä yhteiskunnassa. Tässä luvussa käsitellään niin Marian kunnioittamista, pyhiä naisia ja mystikoita kuin kerettiläisyyttä ja noituutta sekä sitä, millainen kuva naisista näiden ilmiöiden kautta välittyi. Toisaalta Katajala-Peltomaa ja Toivo kirjoittavat siitä, miten naiset itse ajattelivat naiseudesta ja naisten rooleista uskovina. He analysoivat myös protestanttisten uskonpuhdistajien käsityksiä naisista ja toisaalta reformaation vaikutusta naisten asemaan ja esimerkiksi mahdollisuuden kouluttautua. Itseäni kiinnostivat kuvaukset ruotsalaisista noitasapattioikeudenkäynneistä ja huomiot siitä, miten huonosti demonologiaa tuomarit tunsivat ja miten vähän oppineilla käsityksillä noituudesta oli lopulta merkitystä Ruotsin oikeudenkäynneissä.

Kokonaisuudessaan teoksesta välittyy rikas ja yksityiskohtainen kuva esimodernien eurooppalaisten naisten elämästä. Teoksen alussa kritisoituja yksinkertaistuksia naisten historiasta Katajala-Peltomaa ja Toivo haastavat kertomalla yksittäisten naisten elämäntarinoita ja osoittamalla, miten erilaisia kohtaloita naisilla oli ja miten heidän asemaansa määrittivät käytännöt, jotka erosivat paljon kristinuskon määritelmistä naisten paikasta. Teoksen paras anti on yksittäisten henkilöiden nostaminen esiin alkuperäislähteiden avulla sekä lähteiden lukemisen ja tulkinnan avaaminen.

Pidin siitä, miten teoksen ensi sivuilla kerrottiin Caesarius Heisterbachilaisen (n. 1180–n. 1240) tarina ritarin vaimosta ja synnin houkuttelevuudesta. Tekijät käsittelevät tarinan avulla niin erilaisia lähdetyyppisiä kuin sitä, mitä kertomus paljastaa keskiajan kulttuurista ja sen käsityksistä naisista. Menetelmä toistuu myöhemmin, kun lukija tutustuu naiseen ja heidän kohtaloihinsa esimerkiksi oikeuspöytäkirjoihin tallentuneiden todistusten avulla. Kirjoittajat muistuttavat siitä, miten oikeuslähteitä tulee lukea: ei todellisina kertomuksina tapahtumista vaan kuvauksina siitä, miten tietystä kulttuurissa on ollut mielekästä esittää asioita. Tämä tutkimusprosessin ja tulkinnan osoittaminen on erityisen hyödyllistä teoksen potentiaaliselle lukijakunnalle, jonka arvelen muodostuvan niin yliopistotason opiskelijoista, opettajista kuin historian harrastajistakin.

Toinen teoksen tutkimuksellisuuteen liittyvä selkeä ansio on se, että siinä tuodaan esille naistutkimuksen tai nais- ja sukupuolihistorian perinnettä ja pyritään osoittamaan, miten myös tutkimus on sidoksissa omaan aikaansa ja heijastelee tekijöidensä toiveita, pelkoja ja tavoitteita. Paikoitellen tosin tuntui siltä, että aiemman tutkimuksen esittelyyn käytettiin liikaa tilaa suhteessa uusiin tuloksiin. Lukija saa hyvän käsityksen siitä, miten noitavainoja on tulkittu aiemmassa tutkimuksessa, mutta nykyisen tutkimuksen suhteen tilanne jää epäselvemmäksi. Toisaalta kyse on myös kirjoittajien vaatimasta monimuotoisuudesta ja siitä, että yhtenäisen kuvan antaminen eurooppalaisista noitavainoista on hyvin haasteellista.

Tähän liittyy myös teoksen suurin haaste ja tietty ongelmallisuus. Tutkimuksellisuuden lisäksi teokseen on sisään kirjoitettuna pyrkimys yleisesitykseksi: yksittäisten ja sinällään hyvin valaisevien esimerkkien avulla esitetään laajemmin keskiajan ja uuden ajan alun naisten elämää. Lukija jää silti epäilemään, että tutkimuksellisuuden ja toisaalta

yleisesityksen kaltaisuuden yhdistäminen ei välttämättä ole paras mahdollinen ratkaisu. Kun yhdessä teoksessa tavoitellaan eurooppalaisten naisten arkea usean sadan vuoden puitteissa, tuntuu siltä, että ajalliset ja paikalliset erot eivät saa tarpeeksi huomiota, etenkin kun uuden ajan alun esimerkit keskittyvät pääasiassa Pohjoismaihin, erityisesti Ruotsiin, ja keskiajan tapaukset taas ovat pääasiassa Pohjoismaiden ulkopuolelta.

Naisten arki saattoi hyvinkin olla varsin samankaltaista eri puolilla Eurooppaa, mutta silti paikalliset, ajalliset ja toisaalta yhteiskunnalliset erot olisivat kenties voineet saada huomiota hieman enemmän. Kirjoittajat tuovat esiin paikallisia ja ajallisia eroja ja pohtivat murrosten vaikutusta naisten elämään ansiokkaasti, mutta monet teemat, ajat tai alueet jäävät lyhyen huomion tasolle. Lukija jää leijumaan kahden eri lajityypin välille ja pohtimaan, olisiko kirjoittajien kannattanut keskittyä omaan tutkimusteemaansa tai kirjoittaa selkeämmin yleisesitys, jossa olisi huomioitu tasapuolisemmin eri alueita ja aikakausia.

Kokonaisuutena *Noitavaimo ja neitsytäiti* on varsin tervetullut ja ansiokas lisä suomenkieliseen historian tutkimukseen. Se esittelee laajasti nais- ja sukupuolihistorian tuloksia ja lähestymistapoja ja nostaa esiin naisten menneisyyden moniulotteisuuden. Runsas kuvitus ja huolella laaditut kuvatekstit tuovat mainion lisän teoksen kokonaisuuteen. Vielä paremmin kuvat ja tekstit pääsisivät esiin, jos värikuvia ei olisi kerätty liitteeksi kirjan keskivaiheilla vaan nekin olisi limitetty tekstin joukkoon. Tämä kustantajan pieni taloudellinen panostus olisi lisännyt lukijakunnan tyytyväisyyttä.

Meri Heinonen, FT

Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies (TUCEMEMS),
Historian, kulttuurin ja taiteen tutkimuksen laitos,

Turun yliopisto

meri.heinonen[at]utu.fi